

Capitolul 4

Medicină și medicini alternative: de la o concepție despre corp la concepții despre om

Pluralitate a corpurilor, pluralitate a medicinilor

Pluralitatea medicinilor răspunde pluralității sociale și culturale a unei lumi pentru care fiecare societate, fiecare grup propune versiunea sa. Terapeuții și utilizatorii tot meșteresc cu ajutorul acestor remedii, folosindu-le ca atare sau modificându-le, în funcție de reprezentările și de necesitățile lor personale. Corpul, suferința, boala, îngrijirile sunt tot atâtea întrebări, al căror răspuns este la fel de vast ca și întrebarea. Sistemele terapeutice sunt numeroase și reprezintă modalități diferite de eficacitate și universalitate. Ele oferă modele variate, contradictorii, neobișnuite, care trebuie înțelese, fiecare în parte, și din punct de vedere social și cultural, și prin prisma lor antropologică. Societățile umane construiesc semni-

ficația și forma universului în care se mișcă. Limitele acțiunii omului asupra mediului înconjurător sunt, mai întâi, limite impuse de simțuri, înainte de a fi limite obiective. Orice sistem simbolic comandă un sistem de acțiune asupra mediului sau asupra omului însuși și alimentează eficacități așteptate de toată lumea, în special atunci când este vorba de îngrijirea unui bolnav. Într-un astfel de context, natura este transformată întotdeauna într-un dat cultural, în teren de alianță și de acțiune pentru o societate sau un grup anume, într-o epocă ea însăși strict delimitată. În sistemele terapeutice apar reprezentări particulare ale corpului și ale durerii fizice, care fundamentează practici de calmare a durerii sau de vindecare. În funcție de ecosistemul și de organizarea proprie, fiecare societate elaborează dispozitive pe care le pune la dispoziția membrilor săi, a căror punere în aplicare revine unui terapeut acreditat de către grup. Acțiunile terapeutice sunt mai mult sau mai puțin eficiente, totul depinzând de viziunea asupra lumii și de modul în care sunt folosite de către terapeut, de tulburările care apar, de circumstanțele întâlnirii dintre cel care suferă și cel care pretinde că vindecă și de atitudinea grupului față de acest sistem.

Vrăciul rănilor de foc din satele europene vindecă arsurile murmurând o rugăciune și făcând câteva gesturi deasupra zonei arse. Durerea se estompează și rana dispăre în orele următoare, fără să lase, cel

mai adesea, nici cea mai mică cicatrice. Vracii face la fel și cu un animal ars. Observația îl uimește pe cel care ar vrea cu încăpățănare să aplice, în acest caz, gândirea biomedicală, căci, odată judecată ca fiind imposibilă, acțiunea vraciului pare, în consecință, inimaginabilă. În realitate, știința biomedicală și cea a vraciului nu se resping reciproc, ci sunt doar de natură diferită. Cei doi vizează «corpuri» diferite, ceea ce face că, uneori, există și colaborări între unul și celălalt, medicul (chiar medici clinicieni) apelând uneori la vraci. Vindecarea de taină sau dezlegarea de farmece coexistă, în sânul aceleiași societăți, cu medicina de vârf, întrucât sunt practici culturale care se referă la realități distincte, mobilizând utilizatori ale căror cereri, dar și referințe sociale și culturale diferă. Între acestea nu există concurență, ci diferență de viziune despre lume, precum și diferență de aplicare, în același fel în care nici medicinile occidentale nu se anulează între ele. Homeopatia sau medicina alopată, osteopatia sau chiropraxia, sau acupunctura, dacă e să luăm doar aceste exemple, interpretează, fiecare în manieră proprie, corpul și boala, pun în practică terapii specifice, dar toate țin de un anumit adevăr al corpului sau al bolii. Diferă doar aplicațiile și universalitatea lor, ca și condițiile lor de aplicare, eficacitatea lor, patologiiile tratate. Științele populare încă observabile astăzi: vindecătorii de taină, magnetizatorii, radiesteziștii, fitoterapeuții, vracii rănilor de foc, vin-

decătorii de fracturi și alții aduc din nou în prim-plan dimensiunea simbolică a corpului uman, simbolistica fiind întotdeauna forma de apariție a realului pentru condiția umană. Nicio medicină nu restricționează, astfel, pe o alta, ci restricționează doar o posibilă cale de acces către corp și către suferință, prin intermediul relației terapeutice.

O antropologie reziduală

După cum s-a văzut, începând cu *Fabrica* lui Vesalius, inventarea noțiunii de corp în gândirea occidentală răspunde unei triple rupturi: omul este rupt de el însuși (distincția dintre om și corp, suflet-corp, spirit-corp etc.), rupt de ceilalți (trecerea de la o structură socială de tip comunitar la o structură de tip individualist), rupt de univers (cunoașterea corpului nu mai depinde de o cosmologie, ea este considerată separat, specifică doar unei definiții intrinseci a corpului). De la primii anumiști, și în special după Vesalius, reprezentarea corpului nu mai este solidară cu o viziune holistică a persoanei; ea nu mai depășește limitele corpului pentru a căuta într-un cosmos umanizat principiul viziunii sale despre lume. Anumiștii fac diferența dintre om și corpul său, ei diseacă cadavrele și se apleacă asupra studiului «unui frumos exemplu al mașinăriei umane» (Marguerite Yourcenar), a cărei identitate nu este importantă. Soțul epistemologic al medicinei are la bază studiul riguros al corpului, dar al unui corp

aflat în imponderabilitate, rupt de om și perceput ca un receptacol al bolii. Odată cu Vesalius, apare un dualism metodologic care, și astăzi, întreține practicile și cercetările instituției medicale, urmărind subtilități ce vizează biologia moleculară. Știința anatomică și fiziologică pe care se sprijină medicina consacră autonomia corpului și indiferența față de individul pe care acesta îl încarnează. Ea face din om proprietarul mai mult sau mai puțin fericit al unui corp care își urmează propriul ritm biologic.

Pentru a o înțelege mai bine, medicul depersonalizează boala. Aceasta nu mai este percepută ca moștenirea aventurii individuale a unui om situat și datat, ci ca defecțiunea anonimă a unei funcții sau a unui organ. Omul este atins, indirect, de o alterare care nu are legătură decât cu organismul său. Boala este o intrusă, născută dintr-o serie de cauzalități mecanice. În elaborarea progresivă a științei sale și a competenței sale, medicina a neglijat individul și istoria sa, mediul său social, relația sa cu dorința, teama, moartea, sensul bolii, și a luat în considerare doar un «mecanism corporal», care s-a declinat, mai apoi, sub diverse forme, genetica fiind ultima cronologic. Consultația presupune restabilirea subiectivității și a legăturii dintre corp și pacient, însă medici prea tehnici sau prea grăbiți nu reușesc întotdeauna să suprime această distanță. Dacă o medicină umanistă sau, adesea, medicina generală își găsesc aici domeniul lor preferat, progresul procedurilor profesionale de luare în grijă a pacienților ac-